

Kohtuasi C-6/22

Eelotsusetaotluse kokkuvõtte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

4. jaanuar 2022

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie (Warszawa-Wola rajoonikohus Varssavis, Poola)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

19. mai 2021

Hagejad:

M.B.

U.B.

M.B.

Kostja:

X. S.A

Põhikohtuasja ese liikmesriigi kohtus

Nõue maksta tagasi summad, mis on tasutud seoses sellise hüpoteeklaenu lepingu täitmisega, mille summa oli määratud Poola valuutas indekseerituna välisvaluutaga (Šveitsi frank).

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

ELi õiguse, eelkõige nõukogu direktiivi 93/13/EMÜ artikli 3 lõike 1, artikli 6 lõike 1, artikli 7 ja artikli 8b; ELL artikli 19 lõike 3 punkti b ja ELTL artikli 267 tõlgendamine.

Eelotsuse küsimused

a) Kas nõukogu direktiivi 93/13/EMÜ – pidades silma selle eesmärgi, milleks on tarbija kaitsmine ebaõiglaste tingimuste eest ettevõtjatega sõlmitavates lepingutes – on õiguspärane tõlgendada nii, et kui kohus tunnistab kõnealuse direktiivi alusel lepingu kehtetuks, lõpeb direktiivi kohaldamine ja ka tarbija kaitse ning seega tuleb tarbija ja ettevõtja vahelist vaidlust reguleerivaid norme otsida kehtetu lepingu täitmisele kohaldatava liikmesriigi lepinguõiguse sätetest?

b) Kas nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes artiklite 6 ja 7 kontekstis tuleb kohtul – kui kohus kinnitab, et lepingutingimus on lubamatu ja leping ei saa pärast selle tingimuse kõrvaldamist edasi kehtida, puudub poolte nõusolek täita tekkinud lünk poolte taatele vastavate sätetega ning puuduvad dispositiivsed sätted [poolte kokkuleppe puudumise korral lepingule vahetult kohaldatavad] – leping kehtetuks tunnistada, täites kohtult lepingu kehtetuks tunnistamist taotleva tarbija tahet, või on kohus kohustatud omal algatusel uurima, kuigi pooled seda ei nõua, tarbija majanduslikku olukorda, et teha kindlaks, kas lepingu kehtetuks tunnistamine ei too tarbija jaoks kaasa eriti ebasoodsaid tagajärgi?

c) Kas direktiivi 93/13/EMÜ artikkel 6 võimaldab tõlgendust, mille kohaselt – kui kohus jõuab järeldusele, et lepingu kehtetuks tunnistamine oleks tarbijale eriti ebasoodne, ja hoolimata poolte pingutusest ei jõua nad lepingu täitmises kokkuleppele – võib kohus, pidades silmas tarbija objektiivselt mõistetavat hüve, täita lepingusse pärast ebaõiglaste tingimuste eemaldamist tekkinud lünga mitte liikmesriigi õiguse dispositiivsete sätetega tähenduses, millele on osutatud Euroopa Kohtu otsuses C-260/18, ehk sätetega, mis on vahetult kohaldatavad lepingu lünkadele, vaid liikmesriigi õiguse konkreetsete sätetega, mida saab kõnealuse lepingu suhtes kohaldada ainult vajaduse järgi või analoogia alusel ja mis kajastavad liikmesriigi lepinguõiguses kehtivat normi?

Liidu õigusnormid

Nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiiv 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (edaspidi „direktiiv 93/13/EMÜ“): põhjendused 6 ja 13, artikli 1 lõige 2, artikli 3 lõige 1, artikli 6 lõige 1, artikli 7 lõige 1 ja artikli 8b lõige 1

Viidatud liikmesriigi õigusnormid

23. aprilli 1964. aasta tsiviilseadustik (Kodeks cywilny) (terviktekst *Dz. U.* 2020, jrk nr 1740)

Artikkel 5

Õigust ei või kasutada viisil, mis oleks vastuolus selle õiguse sotsiaal-majandusliku eesmärgiga või sotsiaalse koosseksisteerimise põhimõtetega.

Omaniku sellist tegevust või tegevusetust ei käsitata õiguse kasutamisenä ning sellele ei laiene kaitse.

Artikkel 56

Õigustoiming toob lisaks selles väljendatud tagajärgedele kaasa ka tagajärjed, mis tulenevad seadusest, sotsiaalse kooseksisteerimise põhimõtetest ja väljakujunenud tavadest.

Artikkel 58

(1) Õigustoiming, mis on seadusega vastuolus või mille eesmärk on seadusest kõrvale hoidmine, on kehtetu, kui eraldi õigusnormiga ei ole ette nähtud teisiti, eelkõige seda, et õigustoimingute kehtetud tingimused asendatakse asjakohaste seadusesätetega.

(2) Sotsiaalse kooseksisteerimise põhimõtetega vastuolus olev õigustoiming on kehtetu.

(3) Kui kehtetus puudutab ainult osa õigustoimingust, jääb toiming ülejäänud osas kehtivaks, kui asjaoludest ei tulene, et ilma tingimusteta, mille kehtetus tuvastati, ei oleks õigustoimingut tehtud.

Artikkel 385¹

(1) Tarbijalepingu tingimused, mida ei ole eraldi kokku lepitud, ei ole tarbijale siduvad, kui need kujundavad tarbija õigusi ja kohustusi viisil, mis on vastuolus heade tavadega ja kahjustavad tõsiselt tarbija huve (keelatud lepingutingimused). See ei kehti tingimuste suhtes, mis puudutavad poolte põhisooritusi, sh hinda või tasu, kui need tingimused on sõnastatud üheti mõistetavalt.

(2) Kui mõni lepingutingimus ei ole lõike 1 kohaselt tarbijale siduv, jääb leping muus osas pooltele siduvaks.

(3) Lepingutingimused, mida ei ole eraldi kokku lepitud, on need, mille sisu ei ole tarbija saanud tegelikult mõjutada. Eelkõige on need lepingutingimused, mis sisalduvad teise lepingupoolte koostatud lepingu tüüpvormis.

(4) Kohustus tõendada, et tingimused on individuaalselt kokku lepitud, lasub sellel, kes nii väidab.

Artikkel 405

Igaüks, kes on saanud teise isiku arvel ilma õigusliku aluseta varalist kasu, on kohustatud mitterahalise kasu välja andma ja kui see ei ole võimalik, siis selle väärtuse hüvitama.

Artikkel 406

Kasu väljaandmise kohustus ei hõlma mitte ainult otseselt saadud kasu, vaid kõike, mis võõrandamise, kaotamineku või kahjustumise korral saadi selle hüve eest või kahju hüvitamiseks.

Artikkel 409

Kasu väljaandmise või selle väärtuse hüvitamise kohustus aegub, kui isik, kes kasu sai, on selle ära kasutanud või kaotanud viisil, et ta ei ole enam rikastunud, välja arvatud juhul, kui ta oleks hüvesid käsutades või neid kasutades pidanud arvestama tagastamiskohustusega.

Artikkel 410

(1) Eelmiste artiklite sätteid kohaldatakse eelkõige alusetute soorituste suhtes.

(2) Sooritus on alusetu, kui selle teinud isik ei olnud üldse kohustatud või ei olnud kohustatud isiku ees, kelle kasuks ta soorituse tegi, või kui soorituse alus on ära langenud või kui soorituse kavandatud eesmärgi ei ole saavutatud või kui soorituse tegemiseks kohustav õigustoiming oli tühine ega ole pärast soorituse tegemist muutunud kehtivaks.

17. novembri 1964. aasta tsiviilmenetluse seadustik (Kodeks postępowania cywilnego) (terviktekst: Dz. U. 2021, jrk nr 1805)

Artiklid 227 ja 321

29. augusti 1997. aasta pangandusseadus (Prawo bankowe) (terviktekst: Dz. U. 1997 nr 140, jrk nr 939, muudetud)

Artikkel 69 (lepingu sõlmimise hetkel kehtinud versioonis)

1. Laenulepinguga kohustub pank andma lepingus määratletud ajaks laenuvõtja käsutusse rahalised vahendid kasutamiseks määratletud eesmärgil, laenuvõtja aga kohustub kasutama raha lepingus määratletud tingimustel, tagastama kasutatud laenu koos intressiga määratletud tagasimaksepäevadel ja maksma saadud laenult lepingutasu.

2. Laenuleping peab olema vormistatud kirjalikult ja sisaldama eelkõige järgmisi andmeid:

- 1) lepingu pooled,
- 2) laenu summa ja valuuta,
- 3) eesmärk, milleks laen anti,

- 4) laenu tagasimaksmise tingimused ja tähtaeg,
- 5) laenuintressi suurus ja selle muutumise tingimused,
- 6) laenu tagasimaksmise tagamise viis,
- 7) panga volituste ulatus seoses laenu kasutamise ja tagasimaksmise kontrollimisega,
- 8) rahaliste vahendite laenuvõtja kasutusse andmise tähtaeg ja viis,
- 9) lepingutasu suurus, kui see on lepingus ette nähtud,
- 10) lepingu muutmise ja lõpetamise tingimused.

Kohtuasja asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 Hagejad sõlmisid 4. juunil 2007 tarbijatena kostjaks oleva pangaga eluaseme ostmiseks hüpoteeklaenu lepingu summas 339 881,92 Poola zlotti, mis oli indekseeritud välisvaluuta (Šveitsi frangi) kursiga. Laenu tagasimaksmine LIBORil põhineva intressimääraga pidi toimuma 360 igakuise osamaksena ja hagejad pidid laenu tagasi maksma Poola valuutas.
- 2 Lepingu kohaselt määrati hagejate kohustuse suurus nõutud tagasimakse ekvivalendina Šveitsi frankides. Välisvaluutas olev summa oli aluseks laenuvõtja laenujäagi saldo, intressisummade ja osamaksete suuruse arvestamisel pärast selle ümberarvestamist panga valuutakursside tabelis esitatud valuuta müügikursi alusel. Osamaksete määramise aluseks oleva vahetuskursi määras pank õigusvastaselt, sest pank võis kurssi ühepoolsetl kujundada ja seega ühepoolsetl kujundada hagejate kohustuse suurust.

Põhikohtuasja poolte peamised argumendid liikmesriigi kohtus

- 3 Hagejad tuginesid oma nõudes väitele, et hüpoteeklaenu leping sisaldab keelatud tingimusi, mis ebaõiglaste lepingutingimustena ei ole poolte jaoks siduvad. Nende nõutud summa esitati ilma õigusliku aluseta, kuna Šveitsi frangi kursi määramist käsitlevad lepingusätted kujutavad endast keelatud lepingutingimusi ja on seetõttu kehtetud. Seega ei saa lepingut selles ulatuses täita, millega on põhjendatud järeldus, et kehtetu on ka laenusumma indekseerimist käsitlev lepingutingimus. Haginõude summa arvutati välja nii, nagu oleks laen antud Poola valuutas ilma indekseerimiseta, aga välisvaluutaga indekseeritava laenu intressimääraga. Hagejad kinnitasid, et on nõus ka sellega, et liikmesriigi kohus tunnistab lepingu kehtetuks.
- 4 Ebaõiglasteks lepingutingimusteks nimetasid hagejad lepingu § 9 lõiget 2 ja § 10 lõiget 3, mis võimaldavad pangal kujundada indekseerimisvaluuta kurssi meelevaldselt ega sätesta mingeid reegleid selle kursi kujundamiseks, mistõttu

määras pank hagejate kohustuse suuruse ühepoolset. Nende lepingutingimuste tunnistamine keelatud lepingutingimusteks muudab indekseerimisvaluuta kursi määramise võimatuks. Seetõttu tuleb lepingust kõrvaldada laenu indekseerimist käsitlevad tingimused ja hagejate kohustused tuleb määrata neid tingimusi eirates, seega oleksid hagejad kohustatud tasuma laenumakseid nii, nagu laen oleks antud Poola zlottides ja LIBORi alusel kehtestatud intressimääraga.

- 5 Hagejad kinnitasid, et nõustuvad lepingu kehtetuks tunnistamisega kohtu poolt.
- 6 Kostja hinnangul mahtus selline välisvaluutaga indekseeritud zlottides antud laenu ülesehitus pangalaenu määratlusse ja sellega ei rikutud pangandusseaduse artiklit 69. Mis aga puudutab hagejate nõutud lepingu täitmist indekseerimisvaluutale omase intressimäära alusel, aga nii, nagu laen oleks antud Poola valuutas ilma indekseerimiseta, siis selle kohta väitis kostja, et nii loodaks leping, mis ei vasta poolte kavatsustele ja on seega vastuolus õigusnormidega. Kostja leidis ka, et väide, et lepingutingimused, millega nähakse ette valuuta konverteerimine hagejaks olevas pangas kehtiva kursi alusel, on ebaõiglased ega ole põhjendatud, sest panga kasutatud valuutakursid olid turukursid.

Eelotsusetaotluse põhjenduse lühikokkuvõte

Eelotsuse küsimuste esitamise eesmärk on teha kindlaks kohtu nõuetekohane menetluskäik direktiivi 93/13/EMÜ ja seda direktiivi Poola õiguskorda rakendavate Poola õigusnormide kohaldamisel.

Muu kui Poola valuutaga indekseeritud laenu lepingu mõiste tekkis Poola õigusesse alles 2011. aastal koos pangandusseaduse muudatustega. Selle valdkonna reguleerimine piirdus aga järgmisega: kehtestati kohustus sätestada lepingus laenusumma, selle osamaksete ja intressimaksete täpse arvestamise aluseks oleva valuutakursi määramise viis ning laenu väljamaksete või tagasimaksete välisvaluutasse ümberarvestamise põhimõtted ning kohustus võimaldada laenuvõtjal tasuda laenusumma välisvaluutas. Laenusumma indekseerimise eesmärk oli kasutada intressimäärasid, mis olid kohaldatavad indekseerimisvaluutas laenudele ja mis olid märkimisväärselt madalamad kui Poola valuutas antavate laenude intressimäärad. Teisest küljest seati võlasumma sõltuvusse konkreetsel päeval kehtivast valuutakursist.

Mis puudutab **esimest küsimust**, siis Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt lähtub direktiiviga 93/13/EMÜ loodud tarbijakaitsesüsteem eeldusest, et tarbija on suhtes müüja või teenuseosutajaga nõrgemal positsioonil, mis puudutab nii tarbija võimet pidada läbirääkimisi kui ka tema teavitatuse taset, ja seetõttu peab tarbija nõustuma müüja või teenuseosutaja varem kehtestatud tingimustega, ilma et tal oleks võimalik mõjutada nende sisu (kohtuotsused C-484/08 ja C-70/17).

Euroopa Kohus on ka kinnitanud, et direktiivi 93/13/EMÜ eesmärk on kaitsta tarbijat ja taastada pooltevaheline tasakaal, jättes kõrvale ebaõiglaseks loetud

tingimused ning säilitades samas põhimõtteliselt kõnealuse lepingu muud tingimused (Euroopa Kohtu otsused C-96/16, C-94/17, C-19/20).

Oma otsuses C-260/18 kinnitas Euroopa Liidu Kohus, et kui leping sisaldab keelatud lepingutingimusi, siis direktiiv ei näe ette sellise lepingu kehtetuks tunnistamist, vaid ainult annab selleks võimaluse. Seega, kui kohus leiab, et valuuta konverteerimist käsitlevad lepingutingimused on ebaõiglased ega ole pooltele algusest saati siduvad, kõnealune lünk on aga vaja täita, et leping jääks poolte kavatsuste kohaselt kehtima, siis võib lepingusse tekkinud lüngad täita nii, et kohtuotsus võib sisaldada poolte nõusolekut lepingu sisu täiendada; kui sellisele kokkuleppele ei jõuta, siis võib pärast lepingu mingi osa ebaõiglaseks tunnistamist tekkinud lünga täita kõnealuses otsuses määratletud omadustega ja seda tüüpi lepingutele vahetult kohaldatava dispositiivse õigusnormiga (mille liikmesriigi seadusandja on selleks sätestanud), kui lepingus ei ole sätestatud teisiti. Kui lepingut ei täiendata ülaltoodud viisil, võib liikmesriigi kohus tunnistada lepingu kehtetuks.

Kuna Poola õiguskorras puuduvad sellise lünga täitmisele vahetult kohaldatavad dispositiivsed õigusnormid – nagu märgib ka eelotsusetaotluse esitanud kohus –, jääb üle leping kehtetuks tunnistada. Seega tundub, et sellise kehtetuks tunnistamise tagajärgi tuleb otsida liikmesriigi õigusnormidest. Oma otsuses C-349/18, mis puudutas veolepingut, asus Euroopa Kohus – viidates direktiivile 93/13/EMÜ – seisukohale, et sellise kehtetuks tunnistatud lepingulise suhte tagajärjed ei ole hõlmatud kõnealuse direktiiviga ja kuuluvad liikmesriigi õiguse kohaldamisalasse.

Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab selles kontekstis, et riigisisised lepinguõiguse normid püüavad säilitada mõlema poole õiguste võrdsust. Sellise kehtetuks tunnistatud lepingu tagajärgi määratlevad liikmesriigi õiguses alusetuid eelseid reguleerivad õigusnormid ja need ei püüa tuvastada mõlema poole võrdset kahju, jättes tähelepanuta ühe poole – tarbija – kaitsmise vajaduse.

Liikmesriigi õigusnormide kohaldamine viib olukorrani, kus ei kehti direktiivi nn hoiatav mõju (direktiivi artikkel 7), sest liikmesriigi õigusnormid ei näe ette karistust, mida võiks kohaldada kohus, kes lahendab sellise tarbija individuaalset kohtuasja, kelle väitel on teatavad lepingutingimused ebaõiglased.

Mis puudutab **teist küsimust**, siis juhul, kui vastus esimesele küsimusele on jaatav, tekib vajadus tõlgendada kohtu põhjenduskäiku kohtuasjades, mis põhinevad direktiivil 93/13/EMÜ.

Oma otsustes C-70/17 ja C-269/19 on Euroopa Kohus märkinud, et lepingu kehtetuks tunnistamine toob kaasa samad tagajärjed kui tasumata laenusumma viivitamatu täitmisele pööramine, mis võib ületada tarbija finantsvõimekust. Selline olukord võib tekkida tarbija puuduvate või ebapiisavate säästude tõttu ja ostetud kinnisvara hinna tõusmise korral.

Oma otsuses C-19/20 märkis Euroopa Kohus, et lepingu kehtetuks tunnistamine põhikohtuasjas ei saa sõltuda tarbijate sellekohasest sõnaselgest nõudest, vaid liikmesriigi kohtu poolt liikmesriigi õiguse alusel kehtestatud kriteeriumide objektiivsest kohaldamisest. Poola õiguses kohaldatavad menetlusnormid nõuavad otsuse tegemist hageja nõuete ja kostja väidete kontekstis, need ei anna kohtule võimalust uurida faktilisi asjaolusid, mida ükski pool ei ole tõstatanud. Lahendamist vajab küsimus, kas liikmesriigi kohus peaks pärast tarbija teavitamist lepingu ülesütlemise tagajärgedest valima poolte taotlustest tuleneva menetlusuuna ja piirduma esitatud tõenditega. Või selleks, et objektiivselt kindlaks teha, kas lepingu kehtetuks tunnistamisega ei kaasne tarbijale eriti ebasoodsaid tagajärgi, võib liikmesriigi kohus ise teha kindlaks tarbija majandusliku olukorra.

Mis puudutab **kolmandat küsimust**, siis juhul, kui liikmesriigi kohus teeb kindlaks, võttes arvesse direktiivi 93/13/EMÜ artiklites 3 ja 5 sätestatud kriteeriume, et tarbija ja ettevõtja vahelises lepingus sisalduv tingimus ei vasta konkreetse juhtumi konkreetseid asjaolusid arvestades heausksuse, tasakaalustatuse ja läbipaistvuse nõuetele, mistõttu on see ebaõiglane lepingutingimus ja õiguslikult kehtetu, siis direktiivi artikli 6 lõike 1 kohaselt ei saa kohus kõnealust lepingut selle tingimuse muutmise täiendada (kohtuotsused C-618/10, C-26/13, C-70/17).

Oma otsuses C-125/18 leidis Euroopa Kohus, et kui liikmesriigi kohtul oleks lubatud sellises lepingus sisalduvate ebaõiglaste tingimuste sisu muuta, võiks selline õigus kahjustada direktiivi 93/13/EMÜ artikli 7 pikaajalist eesmärki. Niisugune õigus aitaks kaasa hoiatava mõju kõrvaldamisele, mida avaldatakse ettevõtjatele pelgalt sellega, et tarbija suhtes ei kohaldata selliseid ebaõiglaste tingimusi, kuna ettevõtjad üritaksid endiselt kasutada viidatud tingimusi, teades, et isegi kui need tunnistatakse kehtetuks, võib liikmesriigi kohus lepingut siiski vajaduse piires täiendada, tagades seega nende ettevõtjate huvid.

Oma otsuses C-260/18 märkis Euroopa Kohus, et pärast ebaõiglaste lepingutingimuste välja jätmist tekkinud lünga lepingus võib erandkorras täita dispositiivsete õigusnormidega, mille liikmesriigi seadusandja on ette näinud sellistele lepingutele, et säilitada lepingupoolte õiguste ja kohustuste tasakaal, sest ainult sellised õigusnormid on eeldatavasti õiglase olemusega.

Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et selliseid õigusnorme, mida võiks lepingu suhtes vahetult kohaldada, ei ole Poola õigussüsteemis olemas.

Viidatud otsuses märkis Euroopa Kohus, et direktiivi 93/13/EMÜ artikliga 6 on vastuolus sellise lünga täitmine ainult liikmesriigi üldnormide alusel, ning leidis, et õigustoimingu sisus väljendatud mõjudele lisanduvad õigluse põhimõttest või väljakujunenud tavadest tulenevad mõjud.

Oma 25. novembri 2020. aasta otsuses C-269/19 on Euroopa Kohus sedastanud, et kui liikmesriigi kohus leiab, et kõnealune laenuleping ei saa pärast asjaomaste

ebaõiglaste tingimuste kõrvalejätmist vastavalt lepinguõigusele õiguslikult kehtima jääda ja kui ei ole olemas ühtegi riigisisese õiguse dispositiivset normi või ühtki sätet, mis oleks kohaldatav juhul, kui lepingupooled lepivad kokku nende tingimuste asendamises, siis tuleb asuda seisukohale, et kui tarbija ei ole väljendanud soovi säilitada ebaõiglased tingimused ja kui lepingu tühistamine tooks tarbijale kaasa eriti kahjulikud tagajärjed, tuleneb direktiivi 93/13/EMÜ kohaselt tagatavast kõrgetasemelisest tarbijakaitsest nõue, et lepingupoolte vastastikuste õiguste ja kohustuste tasakaalu taastamiseks peab liikmesriigi kohus, lähtudes riigisisestest õigustest tervikuna, võtma kõik meetmed, mis on vajalikud, et kaitsta tarbijat eriti kahjulike tagajärgede eest, mis võivad asjaomase laenulepingu tühistamisega kaasneda (punkt 41).

Eelotsusetaotluse esitanud kohus pöördub Euroopa Kohtu poole direktiivi 93/13/EMÜ õigeks tõlgendamiseks olukorras, kus ei ole võimalik saavutada mõlemat eesmärki, ehk vastuse saamiseks küsimusele, kumb direktiivi eesmärk on olulisem, kas tarbija kaitsmine, sh tema kaitsmine lepingu kehtetuks tunnistamise ebasoodsate tagajärgede eest, või ettevõtja jaoks hoiatava mõju saavutamine ehk karistuse määramine, mis muudab võimalikuks lepingu täitmise riigisisese õiguse normidega, mis ei ole dispositiivsed tähenduses, mille on sellele mõistele andnud Euroopa Kohus oma otsuses C-260/18.